

Mitől lesz valaki jó tolmács?

ULICKAJA, Ljudmila: *Daniel Stein, a tolmács*. Magvető, Budapest, 2009.

Szinte minden istentiszteleten elmondja a gyülekezet az Apostoli hitvallást. A hagyomány szerint az ötödik században kezdték ezt a hitvallást Rómában keresztelések alkalmával használni, ami azt jelenti, hogy nem lehet Jézusra visszavezetni a szövegét. De hiszen így is mondjuk: a keresztény hit, illetve az egyház hite az apostolok hitén és hitvallásán nyugszik. A keresztény hit megfogalmazása és a keresztény egyház tanítása az apostolok és a Jézus-mozgalom Jézus utáni első nemzedékének a hagyományából származik. Amit és ahogyan ők hittek, az öröklődött tovább nemzedékről nemzedékre.

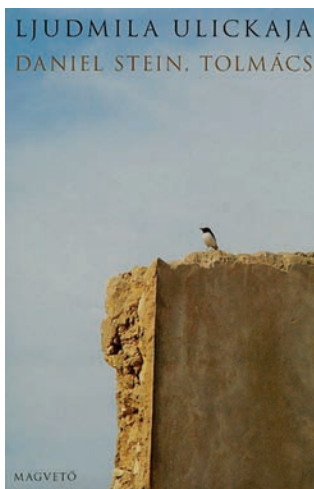
Daniel Stein, regényünk hőse, lengyel zsidó fiatalember volt, aki megismerte és elfogadta a keresztény hitet és az egyház tanítását, sőt papként és szerzetesként lelkesedéssel és őszinte meggyőződéssel tanította, hirdette, terjesztette Lengyelországtól egészen a Szentföldre való menekülése folyamán.

Amikor azonban Jézus hazájának földjére lépett, azonnal megérintette őt annak az atmoszférája, ahol a kereszténység Mestere élt... Úgy érezte, hogy itt nem lehet az embereket Jézusban való hitre hívni azoknak a dogmáknak és szertartásoknak az alapján, amelyek Európában maguktól értetődőek. Jézus hazájában úgy kell beszélni Jézusról, hogy tisztán azt a názáreti Mestert jelenítsék meg, aki ő valójában volt.

A kérdés az, valóban ismerjük-e Mesterünket.

Így ír Daniel erről a számára új problémáról egy barátjának: „Izraelbe érkezésem után nem sokkal elindult bennem egy belső folyamat, és sok régi nézetemben megingatott. Ebben az országban hihetetlenül intenzív

az élet – a társadalmi, a politikai és a lelki-szellemi... Izraelbe érkezésem után nagyon hamar szembesültem egy kérdéssel, talán úgy fogalmaznám: Miben hitt a mi Mesterünk? Nem az a kérdés, hogy mit hirdetett, hanem, hogy miben hitt. Ez érdekel a legjobban. Nem ígérem, hogy a közeljövőben megírom az ezzel kapcsolatos elmélkedéseim eredményét, de egyszer okvetlenül megteszem.”

Ezekből a mondatokból, mintha az derülne ki, hogy Daniel, illetve Ulickaja szerint az a jó tolmács, aki jól ismeri és érti azt a személyt is, akinek szavait tovább kell adnia, és jól ismeri és érti azokat az embereket is, akiknek az üzenetet át kell adnia. Ebben az esetben Jézust, a Mestert hitének legbensőbb titkáig és az Izraelben élő zsidókat, ortodoxokat, a mindenfelől összeverődött menekülteket, a szegény, tudatlan és egymással vitatkozó s vetélkedő embereket. És a tolmácsolás nem csupán szóval történik, hanem cselekvéssel és magatartással. És ebben ugyanaz a szabály érvényes. Annak a cselekvési mintáját kell

követni, akinek az életformája követésére meg akarok nyerni másokat. És azoknak a szükségletét kell komolyan venni, akiknek a cselekvéssel és a magatartással segíteni s szolgálatot végezni akar valaki.

Daniel Stein tolmács volt a szó legteljesebb és a legtagabb értelmében. Biztosította a kommunikálást az egymás nyelvét nem értők között. És mindent megtett annak érdekében, hogy kapcsolatot teremtsen a különböző színű, vallású, irányzatú és nézetű emberek között, hogy egymást elfogadják és tudjanak együtt élni.

Történetünk 1939 szeptemberében kezdődik, amikor a német hadsereg megtámadja Lengyelországot. A Stein család ekkor Emszkben lakott, a német származású apa, a lengyel származású anya és két fiuk: a 17 éves Da-

niel és a 15 éves Avigdor. Mindenki kelet felé menekül. Stein a német kultúra őszinte tisztelője, és csak felesége sürgetésének engedve kelt útra. Nem tudta elképzelni, hogy bántódása eshetnék, ha otthon marad, bár zsidó.

Palesztina a cél. Litvániában Danielt egy razzión elfogták és bebörtönözték. Sikerült megszöknie. Cipész-ként dolgozva kemény megpróbáltatások érték. Amikor elfogta Danielt a félelem, elhatározta, hogy nem engedi úrrá lenni. Úgy tervezte legyőzni, hogy megerősíti magában az önértékelést, az identitást. És ennek megfelelő lett a magatartása is. Nem úgy akart viselkedni, mint egy bujkáló s szüntelen életveszélyben lévő zsidó, hanem mint egy német apa és egy lengyel anya fia, akinek még megmaradt egyetlen régi, otthoni igazolványa: a diákigazolvány.

A háború poklából többször emelte ki a szerencse – vagy ahogyan ő nevezte: a csoda: olyan helyzetbe jutott, hogy sokat tehetett a menekülőkért. És bár végül lebukott, menekülnie kellett, hisz az arcképével volt tele az utca, egy apácakolostorban menedéket talált. A padláson elrejtve sok keresztény könyvet olvasott, bár a keresztény írásként éppen úgy nem adtak neki választ, mint ahogy zsidó hite és Bibliája sem arra a gyötrő kérdésre, hogy hol van Isten és az ő igazságossága, amikor ártatlan emberek vére ömlik éjjel-nappal. Mégis Jézus kereszthalálát úgy értelmezte, hogy azáltal Isten kifejezésre juttatja, hogy a szenvedők oldalán és pártján áll, és együtt szenved az üldözöttekkel. Gyors felkészülés után – bár hűtlennek érezte magát –, megkeresztelkedett. A kolostori menedéket akkor hagyta el végleg, amikor kihirdették a zsidót rejtegetők agyonlövéséről szóló német rendelkezést.

Vizsontagságok után 1959-ben egy nagyon szegény és elsősorban lengyel menekültekből álló haifai gyülekezet papja lett, ahová kifejezetten lengyel nyelvtudásának köszönhetően került. Egy idő után azonban – és ez is hősi tolmács voltához tartozik – a sokféle náció jelenléte miatt Jézus nyelvére váltottak, amelyet most ivritnek neveznek.

Hadd villantsak fel néhány esetet, amelyek jól jellemzik Danielt.

Bátorsága, tágkeblősége: megkeresztel egy zsidó asszonyt – a törvényekkel és az ortodox szokásokkal szemben állva.

A művészet iránti nyitottságát alátámasztja, ahogy unokahúgát biztatja az – otthon tiltott – színészi pályára: „[...] külön szerencse, hogy néhány évig Franciaországban fogsz élni, tökéletesen megtanulsz franciául és megismered Európát, sok-sok új tapasztalattal térsz haza... Meg vagyok győződve arról, hogy minden új nyelv sokban gyarapítja az ember tudását és egész személyiségét. Mint egy újabb szem vagy egy újabb fül. És egy újabb foglalkozás is gyarapítja az embert, Még a cipészség is. Magamról tudom. Dolgozz, kicsim! Ne lustálkodj! Legyél színésznő! Ha buszpályaudvar mellett meglátom majd a nagy plakátot drága kis profiddal, nagyon boldog leszek. Legyen csak egy színésznő is a családjukban!” Vagy ahogyan elmagyarázza, hogy a zsidó képzőművészet szimbolizmusa nincs ellentmondásban a Tóra parancsával.

Emberszeretete és irgalma lépten-nyomon igazolódik. Próbáljunk meg körülnézni kis egyházában! Milyen volt Daniel „plébániája”? Hogyan folyt ott az élet? A legkülönösebb benne, hogy szegény, menekült, hontalan és hajléktalan tagjai voltak. Daniel idegenvezetőként működött ebben az általa „zsebkendőnyi” nagyságúnak nevezett országban. Olyan derű és gondtalanság sugárzott és ragadt rá másokra is – jó értelemben véve a szót – „megfertőzve” őket, hogy gyógyítóan hatott mindenkire a közelsége. Bárkit befogadtak, valódi szociális munkájukkal üzentek a környezetüknek. Munkatársnője, Hilda Majna-Frankfurtból kifejezetten azzal a céllal jött Haifába, hogy emellett a pap mellett szolgáljon. Egyetemen szerzett gyülekezeti munkatárs diplomával ajánlkozott a szolgálatra. Hilda és Daniel mindenesként dolgoztak a gyülekezetben: főztek, mostak, takarítottak, ápoltak, vigasztaltak és építkeztek, valamint helyreállították, amit a terroristák szétlőttek, felrobbantottak, felgyújtottak.

Danielnek 1995 december 17-én kellett elbúcsúznia a jeruzsálemi egyetem haldokló Neuhaus professzorától, akiről legendákat meséltek hallgatói. Mondják, hogy

előadása elején levetette kipaját, meglengette a feje körül és letette az asztalra: „Ez egy textília! Értik, textília. Semmi köze a hitbéli problémákhoz. Ha azért jöttek az előadásomra, hogy a hitről tanuljanak, akkor eltévesztették az ajtót. En gondolkodni tudom megtanítani önöket. De nem mindannyiukat.” És bár a megváltás eszméjét többször kinevette, mégis, mintha csak rövid időre vett volna búcsút a paptól.

A hazafelé vezető úton, a Kármel hegyénél Daniel autóbalesetet szenvedett. Az út mindkét oldalán szétfutott a tűz, amikor legurult a szakadékba. Szép volt és félelmetes.

Ljudmilla Ulickaja műve levélregény. Számos ember levelez egymással, és leveleik témája Daniel: vele kapcsolatos élményeik, nekik mondott szavai, irgalmas tettei. A regény valóságát az íróéval az a négy levél kapcsolja össze, amelyeket a szerző barátnőjének és lektorának ír, amikor elküldi művének egy-egy elkészült részét véleményezésre. Ezekben a levelekben direkt módon, kifejezetten, *expressis verbis* fogalmazza meg, hogy mit jelent neki és miért izgatja őt Daniel Stein, a tolmács. Legfőbb problémája ez: miért tapasztalja úgy az ember, hogy mindig a rossz győz ebben a világba, a jó pedig vereséget szenved, legyőzetik? Miért? Miért? Miért?

Egyik levelében ezt írja: „Danielről szeretnék írni... Csak Danielről... egy emberről, akit ma látunk abban a helyzetben, azokkal a problémákkal... Daniel idehurcolt elénk az életével, az egész életével egy csomó megoldatlan, eltussolt és mindenki számára kényelmetlen kérdést. A megtiport, mocsokká változtatott élet értékéről, a szabadságról, ami szinte senkinek sem kell, Istenről, aki egyre kevésbé van benne életünkben, az erőfeszítésről, amivel kikaparhatnánk Istent az elkoptatott szavak alól, ebből az egész egyházi szemétből és az önmagára záródó hétköznapi életből... Az igazság maradéktalan közlése érdekelt.”

A miértekre csodával határos álomban érkezik a bátorító válasz:

Miközben önmagát kereste, egy épület – a tudás és tanulás – termeit járta. Megszoktuk, hogy a tudás megszerzésének a helyét olyan szféraként értelmezzük,

amelyre nem vonatkoznak az erkölcsi törvények, azaz a tudás és az erkölcs más-más rendszerek koordinátái. Itt – az álomban – azonban nem így volt. A tárgyakról, eszmékről, jelenségekről szóló tudáscsomók tele voltak erkölcsi tartalommal. Nem is erkölcsi, hanem inkább alkotóival. És az alkotás mozzanatához már pozitív erkölcsiség kötődik. Itt ebben a térben ostobaságnak tűnt a tudomány és a vallás divatjamúlt szembeállítás. Ebben a térben nem lehetett kétséges, hogy a tudomány és a vallás egy tőről fakad. Létezik egy mindeneget magába foglaló valóság. A rossz legyőzéséért és a jó érvényesüléséért megküzdött folyamatban mindenki részt vehet. Olyan jelentéktelen, szegény, cím, rang és pozíció nélküli ember is, mint Daniel. A küzdelemnek ez a tudása és a hozzá kapcsolódó pozitív erkölcs teszi, alkotja az embert. És annál többre nem viheti senki, minthogy emberként, emberségesen, embertársként él.

Ulickaja idáig legyőzöttnek látta Danielt. Hiszen nem sikerült megteremtenie Jakab egyházát a Szentföldön. Azaz zsidók és keresztények közös gyülekezetét, amilyen a kereszténység első nemzedékében az „Úr testvére Jakab” jeruzsálemi gyülekezete volt. Daniel igyekezete kudarcot vallott. Csak addig létezett, amíg ő ott volt. Daniel Jézus nyelven dicsérte Istent; a „kiskereszténységet”, a személyest hirdette, az Isten és az embertársak iránti szeretet és könyörületesség vallását, nem pedig a dogmákét, a tekintélyét, a hatalomét és a totalitarizmusét. A judaizmus és a kereszténység között az egyetlen híd Daniel eleven teste volt. Meghalt. Nincs többé híd. Mindennek ellenére az álom végére nyilvánvalóvá lesz, hogy Daniel mégsem legyőzöttként ment el.

Rengetegnek tűnő idő után, a tudás ideje után ébredve tud valamit a szerző a győzelemről és a vereségről, a kettő viszonylagosságáról, ideiglenességéről és változékonyságáról. Nincs abszolút győzelem és nincs abszolút legyőzöttség; csak folyamat van. A legyőzés folyamata. Ez biztos. És mindig megjelenhet egy új Daniel, sőt bármelyikünk lehet az, aki híd és tolmács lesz, és összekapcsolja a különbözőeket.

Talán ebben hitt a mi Mesterünk is.

Takácsné Kovácsbázi Zelma

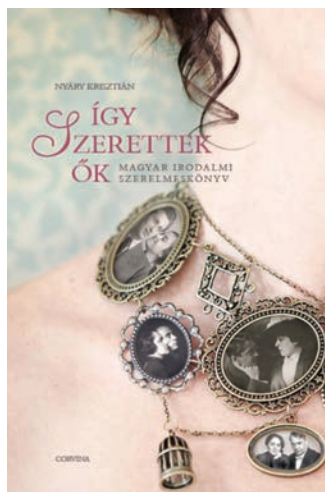
Életmesék a Facebookról

NYÁRY Krisztián: *Így szerettek ők. Magyar irodalmi szerelmeskönyv.* Corvina Kiadó, Budapest, 2012.

Érettségi után a magukra maradottak szomorúságával tapasztaltam: egy kezemen meg tudom számolni, kik tanulnak tovább bölcsészkaron, magyar szakos végül pedig csak én lettem a negyvenkettő közül. Ha a mi időnkben már olvasható lett volna Nyáry Krisztián magyar irodalmi „szerelmeskönyve”, talán többen is kedvet kapnak, hogy ilyen „piacképtelen” tudásra tegyenek szert. Az *Így szerettek ők* figyelmet keltő kiegészítője lehet a magyar irodalom tanításának, rokonszenvet ébreszthet az olykor esetlen, olykor esendő költők és írók iránt, s ez a rokonszenv pedig – a szerző deklarált célja szerint is – műveik olvasására, újraolvasására készíthet. A kötetbe szerkesztett negyven történet közel száz ember, jelentős alkotók és szerelemeik magánéletébe enged betekintést. Az események ismeretében tetten érhető, hogyan került a végtelen érzés véges formába: versbe, regénybe, novellába, örök emléket állítva a testet öltött női szépségnek, a nőnek mint a vágy tárgyának, a viszonzott vagy viszonzatlan vonzalomnak vagy az odaadó, síron túl is élő szerelmeknek és szeretetnek. Máskor az érzések, történések nagyon is prózaiak, a szó leghétköznapibb értelmében, részesei pedig mentesek minden magasztosságtól, a József Attilától öröklétbe emelt szoknyalebbenés, hajbiccenés, emlérezenés ódai fenségéből a sárga földbe süppedve. Különös párosok és furcsa hármasok is helyet kaptak a könyv lapjain, olvashatunk szimpatikus szerelmekről és léha liezonokról, eksztatikus fellángolásokról és mindennapi találkozásokról egyaránt.

Teljes nyitottsággal és mélységes együttérzéssel megírt történetek Nyáry Krisztián „életmeséi”, aho-

gyan maga nevezi őket. A finomkodók, a literatúrát szentek csarnokának, a költőket Apollón felkent papjainak képzelők szerint nem más ez, mint „irodalmi bulvár”, a magánélet öncélú kitergetése, de a kötetbe titkon persze ők is bele-belelapoznak. Hajt a kíváncsiságunk, kedves olvasók, ahogy évezredek óta hajtotta, hajtja a kíváncsiság az embereket, nincs ebben semmi szégyellnivaló, hisz kit ne érdekelne, hogyan tette a szépet egykor Petőfi, Ady, Kosztolányi. Nyárytól ugyanakkor mi sem áll távolabb, mint az intimpistáskodás, történetei nem indiszkrétek, nem tapintatlanok a szereplőkkel haló porukban, hanem a megértés, a tisztelet és a szeretet árad belőlük, ahogy a kötetet ajánló Grecsó Krisztián nálam sokkal szebben megfogalmazta: „Nyáry úgy szereti az íróit, ahogy a szülőket illik: feltétlenül, kérésbeesve és szerelmesen.”

Az *Így szerettek ők* interaktív módon született; Facebook-bejegyzésekből és a hozzájuk fűzött kommentekből nőtte ki magát, ezért az egyes történetek nem kimerítő értekezések, sokkal inkább életlenyomatok, sorssűrítvények szerelmespáronként (vagy hármasonként) három-négy oldalon, mindegyik után egy-egy jellemző idézettel: verssel, napló- vagy levélrészlettel. Képeskönyvként is lapozgatható, az illusztrációk között közkeletű kiadványokban nem található, a nagyközönség számára jobbára ismeretlen fotókat láthatunk: például a szeretője mellé leheveredő öltönyös Móriczról, a férje csikkéről cigarettára gyújtó Karinthynéről, André Kertész futurista plakátot idéző Kassák párosáról, és természetesen a sieléshez öltözött Radnóti házaspárról, amely fénykép az első, majd az összes további történet megírását, illetve az egész szerelmeskönyv létrejöttét inspirálta.

Hogy miért lettek a bejegyzések ilyen népszerűek? A szerző csak találgatja az okokat, a recenzens pedig a közösségi portál dinamikájában látja az egyik mozza-

Gyarmati Fanni és Radnóti Miklós

natot. A Facebookon ugyanis bárki lehet szerkesztő: az üzenőfalunkra feltöltött képek mellé magyarázó szöveget is írhatunk, vagy talán fordítva: egy-egy bejegyzéshez találó fotót választhatunk, és máris kész új virtuális „könyvlapunk”, amelyet megoszthatunk ismerőseinkkel, vagy akár az összes felhasználóval. Ha bejegyzésünk nemcsak „másolás–beillesztés”-művelet eredménye, információk pusztá továbbadása, hanem saját tudatunkon átszűrt, magunkévá tett ismeret, akkor mások számára is érdekes lehet, a jól megválasztott fénykép pedig megragadja az ide-oda kattintgatók figyelmét, akik a rövid, de tartalmas írást elolvasva tőlünk vagy rajtunk keresztül új tudás birtokába juthatnak. Ha tehát okosan használjuk, a Facebook az ismeretterjesztés, a tudásközvetítés, a népművelés hatékony eszköze is lehet.

Nyáry Krisztián, aki egykor irodalomtörténetet tanított a pécsi bölcsészkaron, nem kutatóként, filológusként, hanem tanítva tanuló és biztos kezű szerkesz-

tőként gyűjtötte össze, és a közösségi oldal után most könyvben is megosztja történeteit a nagyközönséggel. Ahogy bevezetőjében szerényen és alázattal elismeri, ő csak az egyes alkotók életét feltáró, „komoly munkát” végző irodalomtörténészeknek hálás másodközlő, aki szerelmeskönyvével „könnyű műfajú” válogatást nyújt olvasói kezébe. Az ő nagy érdeme az – és ezt már a recenzens teszi hozzá –, hogy összegyűjtve a (kötet függelékében felsorolt) forrásokat, és érdeklődése alapján szemezgetve belőlük, nagyon is emberi arcát mutatja a megközelíthetetlennek, érinthetetlennek vélt költőknek, íróknak, művészeknek.

A szerelmes története évszázadok óta férfiközpontú; elsősorban férfiak írnak hódításaikról, kalandjaikról, beteljesült vágyaikról a férfi közönségnek. Milyen érdekes és üdítő Nyáry Krisztián válogatásában a továbbra is uralkodó férfi mellett női szemzőgből is látni a mindent elsöprő érzést, az egymásra találást vagy a platói vonzalmat, és azzal szembesülni, milyen izgalmas öserő rejlik a nők által írt szerelmes versekben. Három olyan nő történetét olvashatjuk a kötetben, akiknek sorsuk és pályájuk merőben eltérő, de közös bennük, hogy mindhárman boldog házasságban éltek, férjükkel egyenrangú társként.

Lesznai Anna, aki ismert grafikus és iparművész is volt, hitt az elrendelésben: mindenkinek van párja a földön, akivel összeillik, egész életében az igaz szerelmet kereste, és azon kevesek közé tartozott, aki meg is találta, tizenöt évvel (!) fiatalabb férjével több mint ötven éven át kitartottak egymás mellett. Nemes Nagy Ágnes tudatosan a szellem embere akart lenni, éppen ezért frusztrálta saját szépsége, és elvárta, hogy a versei miatt szeressenek bele, számára „a boldog szerelem létfeltétel és munkafeltétel” volt, *Félelem* címmel írt verse pedig az egyik legmeggrázóbb szerelmi vallomás a magyar költészetben. Szabó Magda, bár nem hitt a hirtelen fellobbanó érzelemben, mégis első látásra beszeretett későbbi férjébe („én ennek az ismeretlennek a kedvéért születtem”), nem tudott ellenállni neki, de nyakas debreceni kálvinista lányként mégis ő diktált, maga küldött eljegyzési gyűrűt a férfinak, aki idővel

szintén végzetesen beleszeretett, s nőcsábászból szerető, hűséges társa lett mindhalálig.

Az *Így szerettek*ök nagy érdeme, hogy olyan, kevésbé ismert nevekre is ráirányítja a figyelmet, mint Vay Sándor, Gozsdu Elek vagy Sárközi György. A recenzióhoz hasonlóan talán sokak számára teljesen ismeretlen Balázs Béla és a „beteges vagy démoni” Leni Riefenstahl izgalmas, egymással versengő, egymást megragadó szerelmének története. („Megszerezték, amit akartak: egymást.”)

Ami a külsínt illeti, a kötet igazi vizuális élményt nyújt, de a borító női nyakékbe applikált szerelmes fotói negédes összehatást keltenek, a történetcímek cikornyás nagy kezdőbetűi modorosak. A szereplők neve elé biggyesztett, szövegszerkesztőből beszűrhető díszítőelem nem túl eredeti, az itt-ott játékosan visszatérő virágos-

levelés motívum viszont annál inkább, szívesen látnánk tapétaként is a nappalinkban. Az apróbb szépséghibákat leszámítva tehát a kötet összességében esztétikailag is élvezetes, jó kézbe venni.

Nyáry Krisztián „életmeséinek” népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy könyve megjelenésekor tizenötezeren követték bejegyzéseit, manapság pedig már 21 827 feliratkozó értesülhet az újabb és újabb történetekről, melyeknek már jó ideje nemcsak írók és költők, hanem más művészek is szereplői. Számomra pedig magyar szakos bölcsészként megnyugtató érzés, otthonossá teszi a virtuális közeget, hogy csak pár kattintásra vagyok a piacképtelen igazságtól: *az irodalom az élet.*

Székács István

A beleélés korlátai és lehetőségei

PODMANICZKY Szilárd: *Kisgyermek emlékiratai.* Podmaniczky Művészeti Alapítvány, Budapest, 2011.

Gyerekbőrbe bújni; ez felnőttként igen reménytelen feladatnak tűnik. Gyerekekkel kommunikálni; ez sem könnyű feladat. Olvasmányemlékeim szerint Ronald David Laing próbálkozott íróként azzal még a nyolcvanas években, hogy közreadta a *Beszélgetések gyerekekkel* című írását. Kommentár nélkül, pusztán az emlékeiben vagy a családi emlékezetben őrzött beszélgetéseket adta közre, melyek jó része humoros volta miatt lehetett emlékezetes: „Apa! Szeretnéd, ha a mama a te mamád lenne?” „Mennyi ideig tart negyven perc?” „Apa: Miért rikoltott a páva? Kisfia: Mert nem találta magát. Kislánya: Mert hallani akarta, hogy hol van.” Ehhez hasonló rövid, egy-két mondatos beszélgetésekből áll a könyv jó része.

Miért nevet a felnőtt a gyermeki elszólásokon? Az etológusok szerint a nevetés tulajdonképpen agresszió, a társadalmi hierarchiában betöltött helyünkhöz kapcsolódik, és annak kinyilvánítása, hogy valaki vagy

alattunk van a hierarchiában, vagy éppen alánk került. A nevetésnek, illetve a nevetetésnek ez a funkciója nagyon érződött Friderikusz Sándornak a *Gyerekszaj* című műsorában, mely a felnőtteket kívánta megnevetetni, és 2000–2001-ben 2,5-3 millió néző szórakoztatónak is találta, mert rendszeresen nézte.

A gyermeki gondolkodás és nyelvhasználat néha tényleg lebilincselően tud hatni. És nem is feltétlenül a humoros volta miatt. Feleségem és az akkor négy és fél éves első fiam között – évekkel ezelőtt, valamikor halottak napja környékén – ez a beszélgetés zajlott le:

– Anya, miért vannak sírok a halott emberek csontjai fölött?

– Hogy akik szerették őket, odamehessenek emlékezni rájuk, vihessenek virágot, gyújthassanak gyertyát.

– És honnan tudják, hogy melyik kinek a sírja?

– Rá van írva a neve.

– Ha meghalok...

(Feleségem közbevág) – Mi apával előbb meghalunk, mint te.

– Mikor?
– Amikor felnőtt leszel, és már neked is gyerekeid lesznek.

– Anya! Taníts meg olvasni, mielőtt meghalsz!

Ilyen gyermeki megszólalásokat nem tud egy felnőtt magában generálni. Az asszociációknak olyan struktúrája jellemzi a gyermeki gondolkodást, amely prelogikus, egy felnőtt racionális gondolkodásának önmagát kéne dekonstruálnia ahhoz, hogy képes legyen gyermeki gondolatokat alkotni.

Podmaniczky Szilárd nem kevesebbre vállalkozott, mint erre a dekonstrukcióra. Mindemellett a *Kisgyerekek emlékiratai* vagy meg sem született vagy valamilyen tragédia során elhunyt gyerekek helyzetébe való behelyezkedés is. A könyv jogosultságát többek közt az adja, hogy ezek a gyerekek nem tudják már elmondani, amit átéltek.

Néhány történet emlékeztet egyik-másik, a hírekből hallott sokkoló gyerekhálálra vagy egy egész család tragédiájára. Ilyen például az *Argentina* című fejezet, amely emlékeztet Z. Nagy Bálintnak és családjának brutális kegyetlenséggel elkövetett meggyilkolására: „Akkor este alig bírtam elaludni. Már éjfél is elmúlhatott, amikor hallottam, hogy Robi felsírt, aztán kész, semmi. Nem tudom hány óra lehetett, amikor az a bácsi bejött a lakásba. Már mindannyian aludtunk. Apuéknál kezdte a hálószobában, aztán Robit is, és engem is fejbe lött.”

Vagy az a konkrét eset is eszünkbe jut a *Fehérből fekete* című novella olvasása során, amikor az anya – halálos beteg lánya kérésére – a kádban vízbe fojtotta gyermekét. A novellában azonban olyan életrajzi vonatkozásokat találunk, melyek nem egyeznek meg az adott bűntény elkövetőjének és áldozatának tényleges helyzetével és körülményeivel.

Podmaniczky Szilárd könyve nem dokumentarista mű. Az általunk is ismert történetek csak alapanyagul szolgálnak a benne megszülető, fiktív történetekhez.

Azokhoz a történetekhez, melyek éppen így is megtörténhetek volna. Hiszen nagyon reális fikcióról van szó: éppen abból kifolyólag, hogy nagyrészt mégiscsak dokumentumok alkotják az építőanyagát.

A könyv számos fejezetében jelen van az irónia vagy a humor. Ezekben a mondatokban mintha az író szándékosan kiesne a szerepéből. Mintha csak azt közölné ilyen módon az olvasókkal: ne feledkeztek el róla, hogy mindezt mégiscsak egy ötvenhez közeli felnőtt férfi írja, olyan, aki a legváratlanabb pillanatban is képes az erotika világába kalandozni a történet fűzése közben, és aki a humor által dekonstruálja a felnőtt világ struktúráit: „Tavaly vettem egy festményt a tévé fölé, tízezer forintért, apu szerint a bolondnak is megérte. Egy üveg bor van rajta meg egy döglött fácán, ami apu szerint vadászjelenet, de hátulra azt írták, hogy csendélet. Kérdeztem tőle, hogy mi az a csendélet, de nem tudott rá válaszolni.

Vagyis azt mondta, hogy amikor látod, hogy ez az élet, a bor, meg a fácán, és közben csönd van.”

Egyik novellájában, a *A Kis Laci meg a Kis Gyusziban* mintha az önirónia és az önéletrajzi elemek is helyet kapnának: „Bent ül a szobában, és ír. Nem tudja abbahagyni. Anyu szerint soha nem fog elkészülni, mindig csak ír. Vagyis befejezi, de aztán újrakezdi. Ez a mániaja. Anyu már mondta neki, hogy ne írjon annyit, mert nem érdekel senkit, de az apu nem hisz neki, és képes könyvben is kiadni az írásait... Apu megmutatta a novellát anyunak, aki a fejét csóválta. Hát, ezért nem fogsz Nobel-díjat kapni. Apu belegondolt, felült a biciklijére, és elindult az autópálya felüljárója felé, hogy leveti magát egy kamion elé. De hát hétvége volt, kamionstop, úgyhogy szégyenszemre hazaballagott.”

Mit is jelent tulajdonképpen, hogy „önéletrajzi”? Jorge Luis Borges argentin író véleménye szerint: amit egy emberről el lehet mondani, nyilvánvalóan fikció. Minden életrajz fikció. Ugyanakkor emlékezés és felejtés furcsa elegye.

Eldönthetjük, hogy énünk melyik részét merítjük feledésbe, mit veszünk használatba önmagunkból, mit vesznek mások használatba belőlünk, és mi vész enyészetbe.

Összességében a könyv nagyon is megszólító, nem hagy érintetlenül. Attól válik megszólítóvá, megrázóvá, hogy az olvasó maga is beleéli magát a történetekbe, ha nem gyerekként, akkor szülőként. És óhatatlanul elképzei, hogy mindez vele és gyermekével is megtörténhetett volna.

Egyik ismerősöm könnyeivel küszködve olvasta fel nekem ezt a pár mondatot a *Repülés* című novellából: „Úgy ragyogtak a felhők, hogy meg sem szólaltam, csak aludtam anyu ölében. És már nem ébredtem föl többet. Viharba kerültünk az Atlanti-óceán fölött, a motor leállt, és a tengerbe zuhantunk. Anyu végig magához szorítva tartott, nem ébresztett föl. Most is úgy alszom, mintha élnék.”

Végül szólni kell arról, hogy Podmaniczky Szilárd könyve – mondhatni – „túlvilági nézőpontból” íródott. Azok, akik megszólalnak benne, azok a gyerekek vagy kamaszok már az életen túlról, a másvilágról beszélnek hozzánk. Nincs ebben semmilyen hitvallásszerű vagy direkt vallásos üzenet, egyszerűen az a tény a hitvallás, hogy akik ebben a könyvben emlékiratokat tesznek közzé, azok már túl vannak a halálon. Üzenetük ezért még erősebb, mint élő kortársaiké.

„Sokszor úgy éreztem, átléphetetlen határokon jutok túl, amikor egy gyermek hangján saját haláláról tudok beszélni. Ezek a tiszta, sérülékeny és kiszolgáltatott gyerekhangok megváltoztatták az írói gondolkodásomat” – vallja Podmaniczky Szilárd. „Az olvasónak is megvan minden esélye, hogy a könyv történetei után másképp nézzen a világra.”

Réz-Nagy Zoltán

Görbe utakon Betlehembe

Ugyan ki mondta, hogy Istenhátamögött nem születhet istengyermek? Egy pulykamérgű dandártábornokból nem lehet szelíd glóriás? Miért ne lehetne egy angyal pancser? Vagy a legkisebb háromkirály fekete és nő? És mért ne állhatna a kórushoz felvezető lépcső központi tartóoszlop nélkül?

Miért nem hisszük a csodát?

A játékot eddigi szépirodalmi munkásságában is előtérbe helyező bohócrendbéli – az OJD, avagy *Ordo Joculator Dei* rövidítés a szerző neve mögött ugyanis ezt a határozott állásfoglalást hirdeti – Kamarás István *Karácsonyi angyal* című kötetében a misztériumjátékot választotta műfajilag nehezen behatárolható bohóckodása alapjául.

No nem viccből! A bohóckodás elvégre nagyon is komoly dolog. Valójában – legalábbis a látható világgal való viszonyában – a misztériummal rokon. Valahogy úgy, ahogyan a gyerekek is közelebb állnak az angyalvilághoz, mint a felnőttek.

A karácsonyi angyallal tizenhárom történetet olvashatunk ugyanarról a témáról: Jézus születéséről. Tizenháromféle rendezésben láthatjuk az evangéliumok legmesésebb részét, amelyet a szerző a kötet alcímében „kisebnek és nagyobbaknak” egyaránt ajánl.

A bibliai történetek játékos átiratai az egyszerűsítést szolgálják, hogy ilyenformán a gyermekekhez is eljuthasson a krisztusi üzenet, a nagyoknak szóló mese viszont valójában nem is mese.

Ezzel az apróbetűs résszel tehát a szerző mintegy előrebocsátja – ami tisztességes dolognak mondható –, hogy bohóckodása nem minden hátsó szándéktól mentes: ezekkel a történetekkel szórakoztatni kíván, de ismét nem szentséget degradáló értelemben – ahogy ezt a rendmániás Rendeséknek is be kell látniuk, amikor az ördögfióka rokongyerekek angyalarca előbújik –, hanem az emberi szellem, az intellektus játéka kedvéért, amelylyel a szerző közvetve az isteni teremtést dicséri.

Az első játékos elem a szerkesztésben a bohócköpeny fölhúzása. Ezzel Kamarás egy bohócelbeszélőt teremt, mintegy magát védve: ez, kérem, csak jelmez, a bohóckodás pedig csak eszköz. Vajon mit (t)akar a köpeny? És mért van szükség „köpönyegforgatásra”?

Nemcsak a kötet hangvételére, hanem műfajára is rányomja bélyegét ez a bohóckodó attitűd. Sokkal inkább rendező a bohóc, mint narrátor, nem következetességre, egyenletes történetvezetésre törekszik, hanem cirkuszt csinál. Nagy, tarka, eleven sokaságot varázsol Betlehem köré.

Az elsősorban vallásszociológiával foglalkozó, sokszínű életpályát maga mögött tudó, izig-vérig tanárember Kamarásról sok minden elmondható, de az biztosan nem, hogy didaktikus lenne. A könnyedség és lazaság, amellyel ír, Kormos Istvánnak és Janikovszky Évának is feltűnt első meseregényei megjelenésekor.

Ma már saját unokáját is megihleti, olyannyira, hogy az ő – Kamarás Milán – szellemes és a történetekhez igen frappánsan illeszkedő illusztrációival jelent meg a *Karácsonyi angyal*. Egész sor Betlehembe vonuló bohókás csapatot rajzolt meg az ifjú illusztrátor a könyv lapjain. Az élő figurák láncolatát gondolatban folytathatjuk, sőt ha nem vigyázunk, bennünket is magukkal rántanak. Egy akolban ugrál koldus, király, köpcös, peckes, cigány, zsidó, arab, földből vétetett, földre szállt... egyszerűen mindenféle különös szerzet. Mókás iniciálék adnak lendületet a soroknak a történetek elején. Külön öröm tehát vizuális befogadás is: a kötet játékos elemeket tartalmazó tipográfiai tervével a Luther Kiadó igényes, egyedi kiadványainak sorába illeszkedik.

Kamarás István rendező és sűg(almaz)ó Jeruzsálem-től Legalsószentbenedeken át egészen Londonig jelöli ki a színpadteret. A szereplők mozgásához-mozgatásához

változatos, tágas és a mai olvasó számára ismerős tereket rendez be.

És hogy kik a szereplők? Mindig mások: a szomszédból, a plázából, a főkapitányságról, esetleg a helyi hajléktalanszállóról. És persze mindig ugyanazok: Mária, József, a kis Jézus, a napkeleti bölcsek, a pásztorok és kisedmelengető állatok...

Itt, a földön mindig minden változik. A csillagos éj színre vitelet is a végtelenségig lehet variálni: új szereposztással, hangsúlyeltolással, koncepcióváltással. A körforgás középpontja, a kötetben szó szerint is említett „mennyei forgatókönyv” viszont mindig változatlan.

A variálásra alkalmas legnagyobb teret maga a nyelv adja. A szöveget lehet csűrni-csavarni. Ezt a lehetőséget alaposan ki is használja Kamarás István (köpönyeg-)forgatókönyvíró.

Egy élvezetes betlehemesben kulcsfontosságú az is, hogy a szereplők dialógusai kidolgozottak, arányosak, lényegre törőek legyenek. Ez a kitétel maximálisan megvalósul a csattanós kamarási párbeszédekben, melyekben a szerző a következő idézethez hasonló nyelvi játékoknak is teret enged. Vágó István (mint József, Janics Natasa mint Mária oldalán) – ahogy megszokhattuk – kérdez:

„– ...mit ajándékoztak a napkeleti bölcsek a betlehemi kisednek?

Az első kettőt majdnem mindenki tudta.

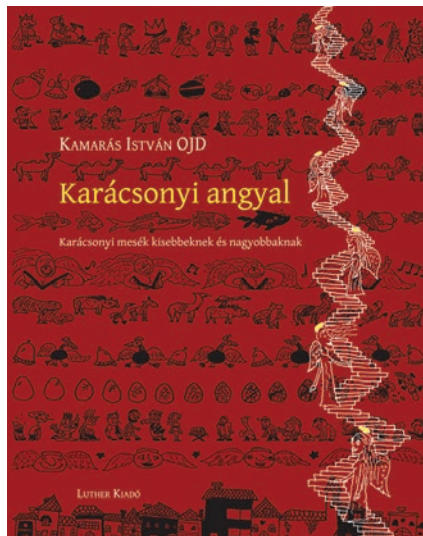
– Aranyat, tömjént...

A harmadikat a lüke pásztor rikkantotta elsőnek:

– Marhát!

– Mirhát, te marha! – igazította ki a marhapásztor.”

Hasonlóképp a Jézuskának vitt ajándékkal játszik el a következő, politikusethoszt kifigurázó szövegrészlet: „Ide azért becsúszott egy kis szépséghiba, ugyanis mindannyian tömjénnel ajándékozták meg a teljesség-

gel pártsemleges kisdedet. Még isteni szerencse, hogy tömjén mindig volt náluk ilyenkor, kampány idején öntömjénezésből kifolyólag.”

A nyelvi lelemény mint szervezőelv leginkább a *Karácsonyi ponty* című írásban érvényesül, ahol a hal – nyilván nem véletlenül választott – gazdag szimbólumának horgára harap rá a szerző. Kárászékhoz kerül egy tisztes ponty uraság, akit aztán a család gyermektagjai megmentenek a karácsonyi asztalra kerüléstől. Szellemes fogás, hogy a történetet maga a túlélő hal meséli el vízi hal(l)gatóságnak – például a páratlan cipőnek, „akit csak Csukának hívtak a halak”.

A nyelvjátékokon túl helyzetkomikumok sokaságán is derülhet a publikum. Sokszor ilyenek a groteszkbe illő helyszín- és szereplőválogatások. Például amikor plázaciacák és plázapásztorok várják a csili-vili Plázák Plázájában („népszerűbb nevén a Pépén, iskolázottabbnak: Pénegyzetén”) a Jézuskát.

A betlehemes műfajából is következően sok a viszszerző elem a könyvben. „Jobbra el”-szerű rendezői utasításnak tekinthető például az a mozzanat, amikor az akolmeleg eseményeket a külső szemlélő számára bekezesztő Mária szájából többször elhangzik a következő – férfiembert pirulásnak és azonmód útnak indító – mondat: „meg is kéne szoptatni már”.

A tisztes polgár akár meg is rökönödhet azon a szerzői fogáson, hogy a plasztikusságot, életszerűséget a szöveg többek között – a betlehemi út során tagadhatatlanul lényeges szerepet játszó – tevék anyagserefohamatainak gyakori megjelenítésével kívánja elérni. Mindezt kedves-játékos formában teszi: „...odapakoltak egy-egy rakást a kövezetre, melyek szépen, vidáman, békésen gőzölögtek.” Ezen minden bizonnal kicsinyek és nagyok egyaránt derülnek (mert hát ki hallott már ilyet karácsonyi mesében?). A derűkelés mellett azonban komolyabb funkciója is lehet a tevéürüléknek: a formája ellenére fajsúlyos téma és sziporkázó szerkesztésmód, no meg a betlehemi csillag követéséhez egy kis pihenőt enged.

Ha valaki hívó emberként csupán a kötet témájáról hall, könnyen gondolhatja, hogy a szerző veszélyes mű-

fajjal kísérletezik. Lehet-e, szabad-e a szenttel bohóckodni? Isten bohócrendbéli „szerzetese” azonban mesteri precizitással szórakoztat: a bohóckodások soha nem az evangéliumot, hanem bennünket figurálnak ki, a mi világunk abszurditásait teszik nevetségessé, így láttatva meg velünk, hogy nagyjából annyit tudunk hozzátenni a középponthoz, az első és örök szentestéhez, amennyit egy „böhöm nagy pénzmatulok”, belelehelhetünk párat, remélve, ezzel talán melegedhet kissé a hideg decemberbe vetett.

Kamarás István mer bohóc lenni, meri nem véka alá rejteni, hogy bizony fogalma sincs, merre kell Betlehembe menni. Arról azonban mégiscsak van fogalma, és be is mutatja nekünk, hogy az élet – amelyet Istentől kaptunk – öröm. A hír, melyet Gábrriel angyal közöl a pásztorokkal, örömhír: Jézus beleszületett a világba, ebbe a pulzáló forgatagba.

A betlehemi jászol „a világ közepe”. Az az időtlen tér, amely körül időbe vetetten futkosunk, játszunk szerepeinket, fontoskodunk, és ez az a tér, melyet Kamarás István tizenháromféle csillagkövető pásztorjátékában sok-sok színnel és sziporkával úgy ír körül és világít meg, hogy észrevegyük: az egyszerre siralmasan és nevetségesen profán világ és a változatlan, örökkévaló középpont között valójában nincs feloldhatatlan ellentét. Az örök üzenet mindig ott van, ahol mi vagyunk.

Kamarás főbohóc mély emberismerettel és megértő szeretettel teli önironikus humora abban segít, hogy játékosan tehessük magunkévá azt, amit ebben a világban élve elérhetetlennek gondolunk. Így – görbe utakon – tevegelhetünk el Betlehembe. Bizonyára az angyalok sem karót nyelt lények, és minden valószínűség szerint Jézusnak is volt humorérzéke. Ha ezekre a kérdésekre a kötet nem is ad egyértelmű válaszokat, annyi bizonyos, hogy az angyalhadat, az ördögfókákat, a Jézuskához menet koalícióba kényszerülő nagyokos politikusokat, az őket útnak indító Kamarást és ezt az egész nagyszabású bohóckodást az Isten is jókedvében teremtette.

Kinyik Anita

Így gondozd önmagadat, ha magyar vagy!

Magyar nyelvű használati utasítás magyaroknak

LACKFI János: *Milyenek a magyarok?* Helikon, Budapest, 2012.

Nemrégiben egy Kossuth-díjas magyar író elhíresült kinyilatkoztatásából ország-világ megtudhatta, hogy „a magyar genetikusan alattvaló”. Mivel magam is az inkriminált populáció tagja vagyok, érintettként azzal a várakozással vettem a kezembe egy másik magyar író frissen megjelent könyvét, hogy megtudjam végre: hogyan is állunk mi, magyarok ezzel a „genetikusan determinált alattvalóságunkkal”.

Nos, őszintén be kell vallanom, Lackfi János *Milyenek a magyarok?* című könyve ebben a tekintetben komoly csalódást okozott: sok mindent megtudhattam ugyan a magyar karakterrel kapcsolatos sztereotípiákról, de sem genetikusan, sem szociokulturálisan meghatározott „alattvalóságra” nem találtam egyetlen példát sem, noha a szerző 35 rövid fejezetben szinte enciklopédikus gazdagsággal foglalja össze mindazokat a pozitív és negatív sztereotípiákat, amelyek szinte önkéntelenül felötlenek, ha általában próbálja megfogalmazni valaki azt, hogy milyenek is a magyarok – legyen az illető külföldi vagy éppen maga is magyar.

Vérbeli íróról lévén szó, ne várjon senki tételes felsorolást a magyarokra úgymond jellemző vonásokból, ezek ugyanis mindig anekdotikus történetek, közszájon forgó viccek formájában öltönek testet. Maga az irodalmi alapanyag, ahogy maga az író is utal rá egy interjúban, saját gyűjtés: „voltaképpen tölcsérfül vagyok, mely tollban végződik.”

A másoktól hallott, olvasott anekdotákat személyesen megtapasztalt élmények egészítik ki: ilyenkor a narrátor önmagát is mint „magyar embert” nevezi meg, vagyis maga is hősévé válik az adott történetnek. A könyv főhőse, vagy ahogy az író maga nevezi: „kollektív főhősünk, »a magyar ember« nemcsak én vagyok, sokakból gyúrtam össze.”

Ami igazán eredetivé és élvezetessé teszi a „magyar ember” szociokulturális természetrajzának, mentális habitusának, emocionális karakterének és viselkedési reflexeinek írói összegzését, az a mód, ahogyan Lackfi János íróként bánik a másoktól olvasott, hallott anekdotákkal, viccekkel, illetve a személyesen átélt élményekkel. Olyan elbeszéléseket formál belőlük, amelyek bár önmagukban is megállnak, összességükben mégis többet jelentenek, hiszen egy olyan nagyobb egységet hoznak létre, amelynek egyes elemei nemcsak enciklopédikusan egészítik ki egymást, hanem gyakran ugyanannak a

nemzetkarakterológiai vonásnak mutatják meg a színét és fonákját. Humorosan, ironikusan és önironikusan. Mert amikor Lackfi János a leginkább kritizálja, még akkor sem kívülről ironizál az úgynevezett „magyar emberen”, hanem mindig belülről azonosulva. Ahogy ő maga is megfogalmazza: „Mindez nagyon emberi. Szóval mi, magyarok nagyon tudunk emberek lenni. Remélem, akarunk is.”

Ezen a ponton nem tudom megállni, hogy ne idézzem egy harmadik magyar író idevágó vallomását, amely éppen a bizonyos körök szemében botránykövet jelentő, *Így gondozd a magyarodat* című „magyar-

hang-játékában” volt hallható. Esterházy Péter szerint „A magyar nem a rossz, a piti, a kisstílű, az ügyeskedő – hanem az örök. Semmi nem idegen tőlem, ami emberi. Ez az emberi a magyar. Ez a nem-idegenség a magyar.”

Lackfi János könyve pontosan ebben az értelemben szeretni való, élvezetes olvasmány: nincs benne sem gyűlölet, sem megvetés, sem öngyűlölet, csak megértés, irónia és önirónia.

Kinek ajánlom tehát ezt a könyvet? Mindazoknak, akik képesek az öniróniára, és arra, hogy belenézzenek ebbe a görbe tükörbe, amelyből az úgynevezett „magyar ember” néz vissza ránk. Mert a „magyar ember” mi vagyunk.

Akik nem képesek erre a szembenézésre, azoknak úgyis mindegy: rajtuk már „a magyarok Istene” sem segíthet.

Szőnyi István

A fényíró

Nádas Péter fotográfiáiról

Bizonyára csak elvétve akad olyan, a modern magyar irodalmat kedvelő olvasó, aki számára újdonság Nádas Péter fotográfusi indulása. A Petőfi Irodalmi Múzeum „... mit tesz a fény...” 1953–2003 című kiállításának kettős aktualitása volt: az író 70. születésnapja, valamint a hagyományosan novemberben rendezett fotóhónap. Szinte e kiállítással egy időben a svájci Kunsthaus Zug is arra vállalkozott, hogy „az egész Nádas Pétert”, valamint az őt inspiráló művészeket mutassa be az érdeklődőknek.

A kiállítás fényét emeli az igényes kiállítású katalógus E. Csorba Csilla, Földényi F. László, valamint a kurátor esszéivel. Bazsányi Sándor dolgozatában óva inti a szemlélőt, hogy Nádas Péter fotográfiáit írásműveivel vessük össze. Ha annak ellenére képesek vagyunk megfogadni a tanácsot, hogy a falakon körben számos Nádas-idézetet helyeztek el, egyszerre válunk nyerteseivé és veszteseeivé a kiállításnak. E rövid írás elején nem hitegetem az olvasót azzal, hogy a szerző e vállalkozást sikerre tudta volna vinni, sőt bevallom, a próbálkozásnak értelmét se igen látom.

Nádas középiskolai, illetve fotográfusi tanulmányai befejeztével a *Nők Lapjához* került gyakornokként. A kiállított képek első csoportját ehhez köthető felvételek

alkotják az 1960-as évekből. A szociofotókon, néhány, a formai kompozíciót előtérbe állító műtől eltekintve óvatosan, de mégiscsak fő témává válik a mindennapok cenzúrára ítélt tapasztalata: a szegénység és a hatalomnak való kiszolgáltatottság.

A következő kisebb csoportot portrék alkotják, melyeknek részben gyerekek, részben művészek a szereplői. Utólag úgy is mondhatnánk: a megérkezés, beérkezés dokumentumai. Kifejezetten érezhető a fotós és alanyai közötti bensőséges viszony; elhisszük, a modell nincs tudatában a pillanatnak, egyszerűen csak léteznek egymás közegében, ahol az egyikük kezében történetesen kamera van. Ilyen képet kapunk többek közt Pilinszky Jánosról, Kerényi Gráciáról vagy Örkény Istvánról. A legkedvesebb számomra ezek közül épp az Örkényt és feleségét hátulról ábrázoló mű: hogy a háta ívével, a ruházat anyagával is megmutatható, ami összetart, és ami elválaszt (és az is, hogy ábrázolhatatlan).

A képek harmadik csoportja, mely a kiállítás gerincét is alkotja, a *Világlo részletek* című sorozat darabjai. Műfaji meghatározásuk talán csendélet lehetne, ha mindenképp ragaszkodni akarunk a kategorikus besoroláshoz. Ezek ténylegesen a kíváncsiság képei, itt találjuk a legszembeütőbb kapcsolatot író és fényíró közt. A fény – Földényi szerint – ezeken a műveken szinte már magából a tárgyból sugárzik. Nádas már-már tudományos érdeklődéssel, mint természeti jelenséget figyel csupán, és a lehető legtárgyilagosabban leírja egy kéménylyuk fedlapját, egy villanykapcsolót vagy egy kopott falon végighúzódo zsinórt; a függönyön keresztül a bútorokra vetülő (vagy azokból szűrődő?), délutáni fényt, a tárgyak éles geometriáját hangsúlyozó árnyékokat, a vadkörtefa

tetszhalálát és ébredését; és mindezt – hogy a hatásvadászatnak még a látszatát is elkerülje – szinte csupán képeslapméretben tárja elénk.

Ha nem hangozna nagyon iskolásan, le is fordítanám e gesztust: a teremtés akkor is csodálatos – sőt akkor mutatja meg magát igazán –, ha a szemlélő eggyé válva tárgyával eltávolít magától minden pátoszt és érzelmességet.

Nagy Villő

A festő próféta nyomában

Ámos Imre és a 20. század című összművészeti kiállítás megnyitója. Szentendre, 2012. december 9.

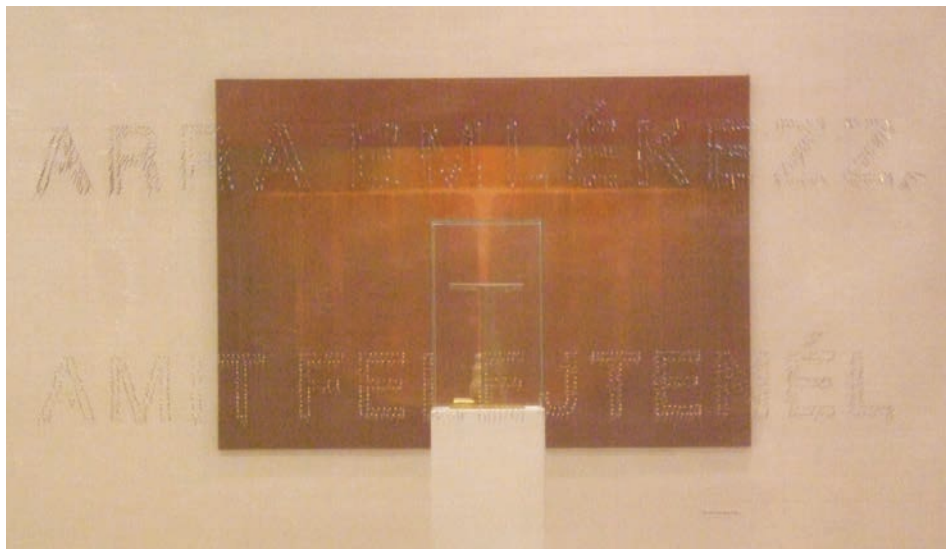
Amint közismert, Ámos Imre eredeti neve Ungár Imre volt. 1929-től kezdve azonban már Ámosként is jegyezte képeit, majd 1934-ben a nagykállói községi elöljáróságnál hivatalosan is kérvényezte, hogy ezt a bibliai nevet használhassa. E nyilván tudatos névválasztás fel kell

hogy keltse érdeklődésünket: ki is volt ez a próféta? Az Ószövetségben, a héber Bibliában ezt írja ő magáról:

*„Nem vagyok próféta,
sem próféta tanítvány.*

*Pásztor vagyok én,
és fűgét termeszték.*

De elhívott engem az Úr a nyáj mellől,

*és ezt mondta nekem az Úr:
Menj, és prófétálgj...*” (Ám 7,14–15)

A bibliai Ámós a későbbiekben egyebek mellett így prófétál:

*„Ünnepeiteket gyászra változtatom,
és dalaitokat siratóénekekre.
Minden derékra gyászruhát huzatok,
minden fejet kopasszá teszek.
Gyászba borítom őket ...
Keserves nap lesz a végük...”* (8,10)

A bibliakutatásból tudjuk, hogy Ámós volt az első író próféta. Az ő nyomdokában járó 20. századi tanítvány rajzoló próféta, festő próféta volt.

A mostani kiállítás egyik különlegessége, hogy kortárs művészek segítik alkotásaikkal értelmezni Ámos Imre művészetét. Lator László például egy zsoltáparafrázissal van jelen, amellyel így jellemzi a kort, amelyben a festő élt:

(Isten) Lehajtotta az eget, és alászállt.
Forgó sötétségbe mártotta lábát.
Ahova nézett, tűz támadt, alatta
megindult és kettéhasadt a föld.
A mezőket kénesővel maratta.

Ezek a sorok Ámos *Festő, égő ház előtt* című képére irányítják figyelmünket. Hogy tovább tágítsam az asszociációs horizontot, bennem Kányádi Sándor *Volt egyszer, volt egy is zsidó* című, jiddisből fordított versciklusa idéződik fel, amelyet Gryllus Dánielék zenésítették meg.

Ég, testvérek, ég,
Jaj, a mi árva kisvárosunk ég,
Dühöng a szél, szörnyű táncot
Járnak benne a vad lángok.
Recseg-ropog, omlik minden,
Vöröslök az ég
(...)
Mindenfelől körülfojták,

köröskörül már nyaldossák
a lángnyelvek a városkát,
minden, minden ég.

Fájdalmasan igaz a folytatás is hiszen a múltbeli tragédiákat és a mai gyalázatot gyakran fogadta-fogadja tétlen közöny:

Ők csak állnak és csak nézik,
Szörnyű szörnyűség,
Ők csak állnak és csak nézik,
a városunk ég.

Ámos Imre nem maradhatott békés pásztor és függetenyészto, hanem az égő ház, az égő város festője kellett hogy legyen. Népe és benne saját sorsát így prófétálta meg:

Ég, testvérek ég,
Jaj, minden perccel közelebb a vég.
Városunkkal együtt leszünk,
pernye, korom, hamu leszünk,
Sivár falak meredeznek,
füstös omladék.

Ég, testvérek, ég,
 És rajtunk kívül nincsen segítség.
 Ha városkánk neked drága,
 ragadj vödröt, s ha nincs más, a
 véred fröcsköld rá a lángra,
 nincsen veszve még!
 Ne állj, testvér, ne tétlenkedj,
 nincsen veszve még,
 Ne állj, testvér, oltsd a tüzet,
 a városunk ég.

Ámos Imre és sorstársai esetében nem szürreális utalás, hanem a megtapasztalt valóság volt a „véred fröcsköld rá a lángra” imperativusza. Az említett sorstársak között természetesen gondolok Radnótira is. Kiállításunkon látható az a fakéreg, amelyre – immár „papír híján” rajzolni kényszerült a munkaszolgálatos Ámos Imre. Mindez eszembe idézi a *Negyedik ecloga* záró sorát: „... az égére írj, ha minden összetört”.

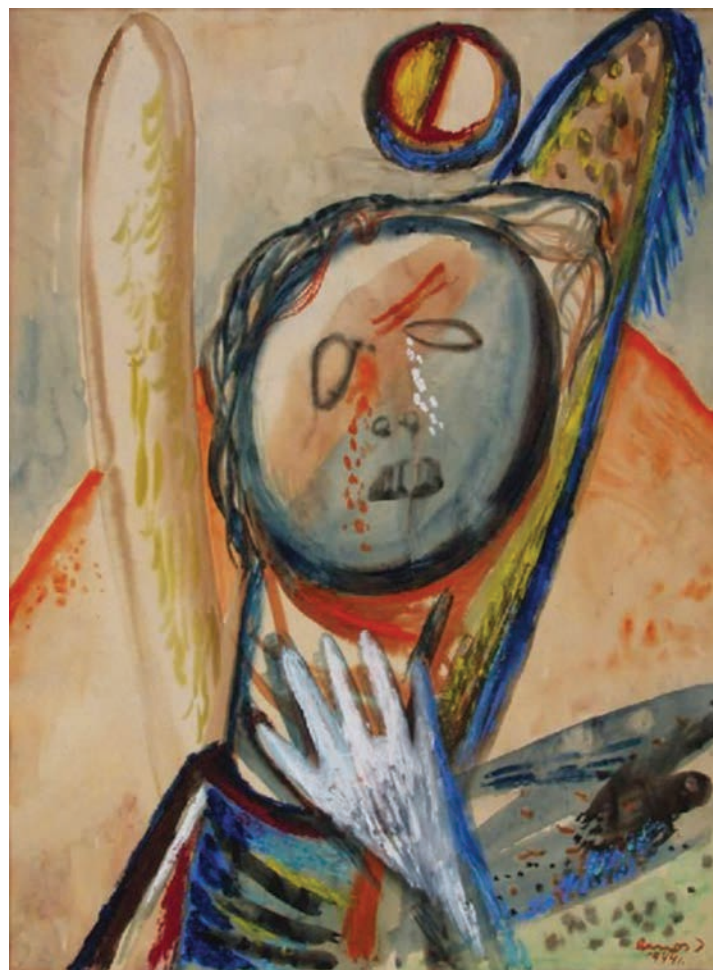
Bizonyos vagyok benne, hogy az itt kiállított Ámos-művek sokakban indítanak el hasonló asszociációs folyamatokat. Például a gyakran szereplő létra, amely eredetileg az eget és a földet kötné össze, hogy – mint Jákób álmában – Isten angyalai fel-le közlekedjenek rajta. Az egyik itt látható rajzon a távozni készülő művész markolja a létrát, amely fölött vészjósló madarak köröznek a téli ágak között. Az *Égő óra* című rajzon pedig a bekötött szemű (halálra ítélt) ember már nem is létra fokára, hanem a tűzbe lép. Az *Őnarckép angyallal* és hasonló művekre reflektál Aknay János itt látható angyal képei, de Ámos életét és festészetét gondolják tovább Deim Pál szögesdrótmotívumai, Konok Tamás transzcendens keresése, Váli Dezső zsidó temetője, Haraszty István lélekharangja vagy éppen Ézsiás István sárga csillagja. Lugosi Mária alkotása, a *Meredek út* pedig Radnóti és Ámos életét, sorsát kapcsolja össze. Példaértékűnek tartom, hogy Galambos Ádám kérésére oly sok alkotó hozzájárult ehhez a kiállításához. Az Asztali Beszélgetések Kulturális Alapítvány elérte, amire a mai megosztott magyar társadalomban és művészvilágban kevesek képesek: összehozott különböző gondolkodású,

világnézetű, politikai elkötelezettségű, ám az értékeket egyaránt becsülő alkotókat.

Teológusként a magam feladatát abban látom, hogy három rövid kérdést tegyek fel.

Hol van Isten?

A szenvedéseket látva gyakran fogalmazódik meg ez a panaszos, szemrehányó kérdés. Szaknyelven a teodicea kérdésének hívjuk azt a felvetést, hogy miért tűri, miért engedi Isten a szenvedést. Ez foglalkoztatja Elie Wieselt

is, aki *Az éjszaka* című írásában azt idézi fel, ahogy a koncentrációs táborban három elítéltet, két felnőttet és egy gyereket felakasztanak. A két felnőtt azonnal megfullad, ám a kis Pipel, „a szomorú szemű angyal” fél óra hosszat lóg az akasztófán. „Hol van az Isten?” fogalmazódik meg ismételtelen a kétségbeesett kérdés a szemlélőben. Így ír Wiesel: „Hol van az Isten? – Magamban (...) a következő választ hallottam: Hol van? Ott, – ott lóg az akasztófán...”

Elie Wiesel „szomorú szemű angyaláról” Ámos Imre

egyik legszebb műve, a *Síró angyal* jut eszembe. Kezével kétségbeesetten kap a nyakához (már érzi a kötél szorítását?), bordái a 22. zsoltár „megszámlálhatják minden csontomat” sorát idézik, s az angyal szeméből piros és fehér könnyek hullanak. Az Isten könnyei ezek, aki nem megengedi a szenvedést, hanem együtt szenved az emberrel. A piros és fehér könnyek talán arra is utalnak, hogy Jézus oldalából, amikor a katona dárdája átszúrta testét, víz és vér ömölt... A kiállításon írásaikkal jelen levő művészek is rezonálnak az angyalnak egyszerre emberi és isteni könnyhullatására. Ferdinandy György visszaemlékezik két asszony könnyeire: Silbermann-nének, a varrónőnek a sírására 1944-ből és Aranka néni görcsös zokogására a Németvölgyi úti Mackós iskolában: „Hogy ne sírnék? – kiabálta (...) Elviszik a gyermekeimet!” Juhász Ferenc ugyancsak itt olvasható verse pedig ezekkel a sorokkal zárul:

Sorsom kozmosz-súlya könnycsepp,
ég, mint kézben, lábban szög-seb,
Isten-súly könny Krisztus-szemben.

Hol van a testvéred?

A központi terem falán olvashatjuk a feliratot, amelyet a rendezők szögesdrótból raktak ki. A testvérgyilkos Kaintól kérdezi ezt az Úr, és ismerjük a cinikus választ is: „Őrizője vagyok az én testvéremnek?” Tudjuk, hogy a holokauszt, a soa idején oly könnyen adódott az önfelmentő válasz: Nem vagyok őrizője! Sőt, a más fajú, más vallású, másként gondolkodó, másként élő nem is a testvérem. A tagadás szelleme ma is köztünk van. A kiállításra küldött reflexióiban Parti Nagy Lajos nem véletlenül emleget „cigánygyilkosságokat és tiszaezslározást”. Egyáltalán, ahol Parlamentben vagy azon kívül listákat próbálnak emberek bizonyos csoportjáról összeállítani, ott tovább él Kain lelkülete. Hiszem, hogy ez a kiállítás is hozzájárulhat ahhoz, hogy a másikat ismét testvérnek tudjuk nevezni. Testvérem Ábel, testvérem Ámos Imre, testvérem Radnóti, testvérem Balog Mária. Ámos Imre Chagallt

is idéző Krisztus-ábrázolásai kapcsán pedig Martin Buber szép szavával azt is mondhatjuk: Bruder Jesus, testvérem, Jézus.

Hol vagy te?

Benczúr Emese installációjára hívom fel ebben az összefüggésben a figyelmet. A gombostűkkel kirakott felszólítása mindig az adott nézőpontra vonatkozik: „Arra emlékezz, amit felejtene!” Az egyháznak is, a maga sajátos nézőpontjából, emlékeznie kell. Emlékeznie kell mindarra, amit szóval, cselekedettel és mulasztással elkövetett, zsidó testvérei ellen is. Bűnvallást kell tennie. „Akár úgy, ahogy Dietrich Bonhoeffer tette a náci Németországban: »Az egyház megvallja, hogy igehirdetése [...] nem volt kellően nyílt és meggyőző. [...] Megvallja féltékenységét, a nehézségek előli kibúváásokat, veszedelmes engedményeit. Gyakran megtagadta őrállói és vigasztalói feladatát [...] néma maradt, amikor kiáltania kellett volna, mert az ártatlanok vére az égre kiáltott. Nem találta meg az igaz szót, megfelelő módon, a kellő időben.« A mai kiállítás előterében ez a mondat is olvasható: A Magyarországi Evangélikus Egyház felelősséget érez a múltban elkövetett mulasztásáért, és a jelen kiállítást a bocsánatkérés és a szeretet kifejezésének szolgálatába kívánja állítani.”

Természetesen hivatkozhatnánk számos pozitív példára. Arra az Ordass Lajosra, aki eredeti Wolf család-

nevét a német megszállás elleni tiltakozásul 1944. március 19-én változtatta Ordassra. Arra a Sztelhó Gáborra vagy Keken Andrásra, aki több ezer zsidó gyermeket és családot mentett meg. Nem teszem ezt, mert tudjuk, hogy milyen sokan hallgattak félelemből, számításból vagy éppen közönyből. Ezért azonosulok Takács Zsuzsa *Ámos Imre emlékezete* című, itt olvasható írásának kezdő mondatával: „Kereszténynek lenni és maradni azt jelenti, hogy vállunkon hordjuk a magyar zsidósággal ’33 és ’45 között történtek keresztjét, a mulasztás átöröklött terhét.”

Éppen Ámos Imre képeiből meríthetünk azonban erőt. Nagyon sokat jelent számomra a *Sárga angyal* című festmény, amelyen éppen egy szentendrei templom fölé borul védő öleléssel az angyal. Szép és vigasztaló ez a gesztus. Ezt is Ámos Imrének köszönhetjük.

A vigaszban pedig mindannyian osztozhatunk. A névadó Ámós próféta könyve – annyi apokaliptikus kép, az emberi bűnt ostromozó kijelentés után – ezekkel a mondatokkal zárul:

*„Jóra fordítom népemnek, Izráelnek sorsát.
Az elpusztult városokat felépítik, és laknak bennük.
Ültetnek szőlőket, és isszák azok borát,
kerteket művelnek, és eszik azok gyümölcsét.
Elültetem őket földjükbe,
és többé nem tépik ki őket földjükből,
amelyet nekik adtam.*

Ezt mondja az Úr, a te Istened.” – Ámós próféta szavaival.

Fabiny Tamás

Minden megvan?

Minden megvan – 100 éve született Ottlik Géza. Petőfi Irodalmi Múzeum, 2012. május 23-tól 2013. január 30-ig

„Próza az, amit kinyomtatnak” – Ottlik talán leginkább elhíresült mondatát szívesen emelik ki citálói a környezetéből. Pedig éppen azzal folytatja a szerző, hogy mennyire naivan gondolta ezt így, elsőéves matematika–fizika szakos egyetemistaként. Persze később azt is megtudja az olvasó, hogy az írás valójában a létezés szakma: „Ami megtörtént az emberrel, vagy amit tesz, amit vele tesznek, amit szeretne, amit tapasztal, érez, lát, hall: azt mind átéli, tudomásul veszi, reagál rá, vizsgál, gondolkodik rá, rendezni próbálja, hordozza, építi, szóval él az életét. Alighanem ilyen értelemben képzeltem el magamnak hétévesen az írói pályát: hogy majd a létezés szakmában dolgozom.” (Próza) És bár eredetileg Kosztolányi kapcsán állítja, hogy az írás az élettel egyenrangú cselekvés, és tudjuk azt is, szerette a mérhető igazságot (vö. bridzsbajnok, matematikus és atléta volt), tudta és hivatásának tartotta kimondani, prózává formálni a nem mérhetőt. „Micsoda az írás technikájának minden titka és ereje? Az a roppant egyszerű dolog, hogy nem mondunk sem többet, sem kevesebbet, mint az igazság.” (Naplóoldalak)

A Petőfi Irodalmi Múzeum mondhatni klasszikus kiállítás rendezett az író századik születésnapjára. Elegáns, átlátható, nagy ívű, éppen Ottlikhoz méltó. A *Petőfi és Nádas közti*, kététeremnyi átjáróban két szempont, két élmény ölt testet.

A belsőben tökéletesen és nagyvonalúan kidolgozott érettségi tétel tárul a látogató elé. Ottlik életének és munkásságának fontos és ismert mozzanata, az életében és életművében megjelenő témák elevenednek meg a tárgyakon, relikviákon, a gondosan válogatott idézeteken keresztül. A teljes térben sötétvörös fal, a tökéletesen átlátszó, magas, légies, testetlen tárlók valami különleges egészet, az egységben látás élményét nyújtják.

A látogató – ha meglepszik ennyivel – meghatottan nézegetheti az első pár kiscipőt (piros, bőr), az egyetemi index adatlapján a portrét (bajuszos) vagy a barátoknak saját kezűleg készített képeslapokat (újságkivágásokból). Elmosolyodhat Szántó Piroska levelezőlapnyi rajzán, amelyen „Itthon minden rendben. Cipi és Pista békésen teáznak.” Gondolatban megsimíthatja a jól ismert, halaszálás tweedzakó karját, a zakóét, amelyet senki nem tudott úgy viselni, mint Ottlik. És persze elmélázhat a bridzs szabályain – főképp, ha ismeri őket.

A tárgyakhoz és a plexifalakhoz közelebb lépve aztán megtalálhatja, végigböngészheti a tökéletesen gördülő Ottlik-mondatokat az emberi, írói tartásról, az emlékezet és az írás összefüggéseiről, a nyelvi kifejezhetőség hatáiról, a matematikáról, a nőkről, az istenhitről, a sportról, a bridzsről, az utazás örömeiről. Sok ez? Ha meggondoljuk, amit íróvá válásáról olvashatunk, bizony nem. „Van, aki azért lesz író, idősebb korban, mint én, mert valami mondanivalója van. Nekem nem volt semmi külön mondanivalóm, csak az emberi létezés és a világ teljes egésze.” (Próza) Nem adta alább.

Kultuszregénynek számító könyvében (*Iskola a háttáron*) talán az első latin nyelvű bibliai idézetet tanultuk meg: Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. „[...] nem azé, aki akarja, nem is azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.” (Róm 9,14) Ez a sor olvasható a régi Kőszeg főterén az úgynevezett sgrafittós házon, s ez a mondat alá van húzva kis Újszövetségében. Sőt, gyászjelentésének szövegezői is ezt választották. Számára Pál apostol mondata nemcsak azt jelentette, hogy bár itt mindent megtehetünk, futhatunk (nem csak százon), mégis minden az Isten kegyelmén múlik, hanem azt is, hogy a földi hatalmasságoknak nincs valódi uralma fölöttünk. Hogy a szabadságot, belső szabadságunkat mindenáron meg kell őriznünk.

Sokan ismerik Antonioni *Nagyítás* című filmjét. Ottlik szerette a régi fényképeket. Úgy nyúlt hozzájuk, mint a fotós, aki részleteket keres, nagyít, hogy aztán

közelebb jusson az igazsághoz. A katonai alreáliskola osztályképei sokat segítettek az élmények, társak felidézésében, különösen is Medve Gábor alakjának megformálásában. (A fotókkal a recenzensnek is szerencséje van. Nemcsak Nemes Nagy Ágnes vagy Keserü Ilonát fedezhette fel számára eddig ismeretlen felvételen, hanem tulajdon dédapját is, akinek Luther-kabátos figuráját körbeveszik a katonaiskola egyenruhás, protestáns tanulói. Talán éppen a konfirmáció alkalmával, hiszen az emléklapon az ág. hitv. evangélikust gondosan reformátusra javító kéz is az övé.)

Tökéletességre, a tökéletes igazság közvetítésére törekedett. *Amit ismert valaha, megvan sértetlenül.* Például Fejér Lipót a bölcsészeknek: „Óriás volt. Földöntúli vigasztalás volt a pusztalénye. Aki nem ismerte, az valamit nem tud a világról, és sohasem fogja megtudni.” (*Féلبeszakadt beszélgetés*) Igényességében sokszor javította kéziratait, évekig dolgozott rajtuk, az *Iskola a határon*t még a nyomdából is visszakérte. Rónay György azt állította róla, hogy nem értelmez, hanem előállít. Ő maga úgy tartotta, „nem jók a szavak”. A *Vigília* Jézusról szóló körkérdésére adott válaszában nem alaptételéből – Uram és Megváltóm – épít teológiai fejtegetést, hanem azt firtatja, „az emberi nyelv eddigi jelentéskészlete, összetételének szabályai, gondolkodásunk meglévő fogalmi felszerelése nem teszi lehetővé, hogy ilyen – nyelven inneni és nyelven túli, intuitíve megragadható – tartalmakat kifejezzünk.” (*Körkérdés Jézusról*) A regényről is hasonlóan beszél: nyelven inneni tartalmakat próbál közvetíteni, és nyelven túli, fiktív valóságokat terem. Szavakból épül, ám olyasmit is képes kifejezni, amit maguk a szavak nem tartalmaznak. „Minél jobban ritkulnak a szavak, annál jobban sűrűsödik az igazság; s a végső lényeg a hallgatás táján van, csak abba fér bele.” (*Iskola a határon*)

Az önmagát – és önnön alkotóeszközét – emésztő író vallomása ez: „Az elnémulás még tud mondani valamit, a szavak nem: csak szétmaszatolni tudnák azt is, ami megvan.” (Buda) A matematikától – többek között – azt a „lélektani algoritmust” is megtanulta, hogy „az író hallgasson, ha nincsen semmi mondanivalója”. (*Féلبeszakadt beszélgetés*)

Az Ottlik-féle egyensúly, harmónia jelenik meg tehát ebben az eleven, bejárható irodalomtételen.

Egyetlen szépséghibája talán, hogy az átlátszó felületeken nem könnyű olvasni a betűket. Vagy ez éppen cél lenne: munka és idő ráfordításával megtalálni a megfelelő nézőpontot a szövegek (az igazság) megismerésére?

A külső – belépő – térben üvegfal mögött Ottlik otthona. *Az író* dolgozószobája. Nem kíváncsiskodik a látogató, hanem rendbe szedi a lelkét, kiegyenesíti a hátát, megigazítja a vonásait, amikor részesévé lesz az író atmoszférájának. A kopott szőnyeg, a piros fülesfotel, a biedermeier székek, a szekreter, a polcon a könyvek,

a pakli kártya és a sportkupák – egy Árpád-kori család 20. századi fiának polgári környezete. A falakon pedig a tisztelet jelei: Keserü Ilona, Kaján Tibor portréi és Esterházy Péter legendás műve: az *Iskola a határon* kézzel, egyetlen lapra írt másolata. Az akkor, 1982-ben még ifjú író mély tiszteletéből fakadó, meghatott gesztusa. A hangfalból két háború közti slágerek szólnak, egy monitoron film perog: Ottlik Géza Attila úti lakása. A filmet Keserü Ilona forgatta az író halála után

egy hónappal, 1991 novemberében. Kopott szőnyeg, fülesfotel, biedermeier székek, szekreter, ablak (kilátás hajnali háztetőkre), festmények, fotók, polcokon sportkupák és könyvek: lexikonok, klasszikusok, Nádas, Tandori, Nemes Nagy, Agatha Christie és a *The Bridge World*. Írógép. Kártyapakli. Olvasólámpa. Fény, árnyék. Csend.

Minden megvan.

Zászkaliczky Zsuzsanna

DIGITALSTAND
www.digitalstand.hu

Lepje meg magát, családtagjait
és barátait digitális újsággal!

Oldalunkon ajándékkötletekkel várjuk!

WWW.DIGITALSTAND.HU

TARTALOM

LECTORI SALUTEM		
Fábrí György: <i>A mai reformáció</i>		1
IRÁNYTŰ		
Németh Pál: <i>Isten szeretetének ünnepe</i>		3
ISTEN MŰHELYE		
Puskás Attila: <i>Mária a II. vatikáni zsinat tanításában</i>		5
Reuss András: <i>Mária a mai evangélikus teológiában</i>		14
Fabiny Tibor: <i>Uralkodónak szánt tükör: Luther Magnificat-kommentárja</i>		26
TANÚK ÉS TANULSÁGOK		
Barna Gábor: <i>A katolikus restauráció korának Mária-képe</i>		34
Giczí Zsolt: <i>A Regnum Marianum eszméje és a protestánsok a Horthy-korszakban</i>		41
HARMÓNIA		
Kamp Salamon: <i>Retorika és szerkezet Bach Magnificatjában</i>		48
SZÓBIRODALOM		
Valaczka András: <i>A Mária-paradoxon. Szűz Mária metaforikus és metonimikus megjelenése a magyar irodalom néhány alkotásában</i>		56
TÁRGY – KULTÚRA		
Zászkaliczky Zsuzsanna: „ <i>Macula non est in te</i> ”. Az Úr szolgálóleányától <i>Magyarország Nagyszonyiáig: Mária-oszlopok Magyarországon</i>		66
Harmati Béla László: <i>Mária-ábrázolások a magyarországi evangélikus templomokban</i>		83
IDÉZŐJEL		
Molnár Krisztina Rita: <i>Angelos • Futnia kéne</i>		91
Kertész Eszter: <i>Szalma és glória</i>		124
MODUS VIVENDI		
Helmut David Baer: <i>Négy tézis a vallásszabadságról</i>		92
Hozzászólások: Salamon László, Szelényi Gábor, Réz-Nagy Zoltán, Kamarás István OJD		106–113
Helmut David Baer: <i>Összefoglalás és viszontválasz</i>		113
TEREMTETT VILÁG		
Halász Béla: <i>Fantázia, meggyőződés és hit. Száz éve született Szentágotthai János</i>		120
SZEMLE		
Takácsné Kovácsné Zelma: <i>Mitől lesz valaki jó tolmács?</i>		128
Székács István: <i>Életmesék a Facebookról</i>		131
Réz-Nagy Zoltán: <i>A beleélés korlátai és lehetőségei</i>		133
Kinyik Anita: <i>Görbe utakon Betlehembe</i>		135
Szónyi István: <i>Így gondozd önmagadat, ha magyar vagy! Magyar nyelvű használati utasítás magyaroknak</i>		138
Nagy Villó: <i>A fényíró. Nadas Péter fotográfiáiról</i>		139
Fabiny Tamás: <i>A festő próféta nyomában</i>		141
Zászkaliczky Zsuzsanna: <i>Minden megvan?</i>		146

HELMUT DAVID BAER • BARNA GÁBOR • FABINY TAMÁS • FABINY TIBOR • FÁBRI
GYÖRGY • GICZI ZSOLT • HALÁSZ BÉLA • HARMATI BÉLA LÁSZLÓ • KAMARÁS ISTVÁN
OJD • KAMP SALAMON • KERTÉSZ ESZTER • KINYIK ANITA • MOLNÁR KRISZTINA
RITA • NAGY VILLŐ • NÉMETH PÁL • PUSKÁS ATTILA • REUSS ANDRÁS • RÉZ-NAGY
ZOLTÁN • SALAMON LÁSZLÓ • SZÉKÁCS ISTVÁN • SZELÉNYI GÁBOR • SZÓNYI
ISTVÁN • TAKÁCSNÉ KOVÁCSHÁZI ZELMA • VALACZKA ANDRÁS • ZÁSZKALICZKY
ZSUZSANNA

